

ZJAWISKO EMIGRACJI ZAROBKOWEJ NA TERENIE POWIATU WADOWICKIEGO

Magdalena Kowalska

Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie

Streszczenie. Głównym celem badań jest odniesienie obecnego zjawiska związanego z emigracją zarobkową na terenie powiatu wadowickiego do sytuacji z okresu międzywojennego XX wieku. Zakres terytorialny oraz dobór próby (mieszkańców powiatu) uwzględnia najsilniejszą i najsłabszą emigrację w zależności od jej rodzajów w tym okresie. Badania mają charakter porównawczy. Punkt wyjścia stanowią materiały historyczne zawierające informacje na temat wychodźstwa sezonowego, emigracji sezonowej za granicę oraz emigracji zamorskiej w okresie międzywojnia na tym terenie. W celu zdiagnozowania omawianego zjawiska na badanym terenie przeprowadzono badania z mieszkańcami powiatu techniką wywiadu wg kwestionariusza.

Słowa kluczowe: wyjazdy zarobkowe, wychodźstwo sezonowe, emigracja zamorska, okres międzywojenny, współczesność

WSTĘP

W ostatnich latach obserwuje się nasilenie zjawiska emigracji zarobkowej, szczególnie do niektórych krajów Europy Zachodniej. Wyjazdy zagraniczne stały się swoistym kołem ratunkowym dla wielu polskich rodzin i szansą rozpoczęcia dorosłego życia przez młodych Polaków. Emigracja, jak ją definiuje Giddens [2005] to „odpływ ludności z kraju w celu osiedlenia się gdzie indziej”. Jednak jej rola jest trudna do przecenienia co dalej stwierdza: „Ruchy migracyjne przyczyniają się do kulturowego i etnicznego wzbogacenia wielu społeczeństw, kształtują ich dynamikę demograficzną, gospodarczą i społeczną”.

Inspiracją dla współczesnych badań socjologicznych są odniesienia i porównania historyczne, wytyczające ich zakres tematyczny, a także metodologiczny. Głównym celem prezentowanego opracowania jest osadzenie tej problematyki w kontekście historycznym. Zamiarem autorki było odniesienie obecnego zjawiska związanego z emigracją zarobkową na terenie powiatu wadowickiego do sytuacji z okresu międzywojennego XX

wieku. Obszar badań oraz dobór próby (mieszkańców powiatu) uwzględniał najsilniejszą i najsłabszą emigrację w zależności od jej rodzajów w tym okresie.

Badania mają charakter porównawczy. Punkt wyjścia stanowią materiały historyczne zawierające informacje na temat wychodźstwa sezonowego, emigracji sezonowej za granicę oraz emigracji zamorskiej w okresie międzywojnia na tym terenie. Badaniami prowadzonymi współcześnie zostały objęte te miejscowości, w których po pierwszej wojnie światowej wychodźstwo zarobkowe było szczególnie intensywne. W przypadku emigracji sezonowej w największym stopniu dotyczyło ono mieszkańców gminy Andrychów, w najmniejszym zaś gminy Stryszów, a najsilniejszą emigracją zamorską odznaczały się m.in. okolice Wieprza, Choczni oraz Tłuczni.

W celu zdiagnozowania wspomnianego zjawiska na omawianym terenie przeprowadzono badania z mieszkańcami powiatu wadowickiego techniką wywiadu wg kwestionariusza. Przebadano 115 przedstawicieli losowo dobranych gospodarstw domowych, a zebrany materiał badawczy podzielono na trzy grupy: I grupa obejmuje gospodarstwa domowe, z których ktoś wyjechał za granicę w celach zarobkowych, II grupa to te, z których nikt nie wyjechał ale gdyby nadarzyła się okazja to respondent byłby skłonny podjąć taką decyzję i III grupa to gospodarstwa domowe, z których nikt nie wyjechał i nie zamierza wyjechać.

Dobór miejscowości do badań był zdeterminowany historyczną tradycją emigracyjną ludności powiatu.

MIGRACJE ZAROBKOWE Z POLSKI W UJĘCIU HISTORYCZNYM

Migracje zarobkowe na ziemiach polskich rozpoczęły się na masową skalę pod koniec XIX wieku. W latach 1871–1913 z Polski w granicach z 1937 roku wyemigrowało na stałe ok. 3,5 miliona osób – głównie Polaków, Żydów, Niemców, Ukraińców [Kępińska 2008]. Najliczniejszą emigracją poza Europę odnotowano przede wszystkim do Stanów Zjednoczonych (1,9 mln), a wśród krajów europejskich najczęściej wyjeżdżano do Niemiec.

Prezentowane wielkości liczbowe nie obejmują migracji sezonowych, których największe rozmiary dotyczyły Niemiec ale również, choć w zdecydowanie mniejszym zakresie takich krajów jak Dania, Szwajcaria, Szwecja, Francja, Belgia, Holandia, Rumunia i Rosja (w tym zabór rosyjski) [Bukraba-Rylska 2008]. Ten kierunek migracji obejmował przede wszystkim sezonowych pracowników z Królestwa Polskiego i Galicji, wśród których znaczną rolę odgrywały osoby młode i kobiety – decydowało o tym głównie to, że takie wyjazdy stanowiły swoistą kontynuację zjawiska polegającego na wynajmowaniu się do prac polowych poza miejscem zamieszkania oraz rodzaj uprawy (pracownicy sezonowi byli potrzebni głównie do uprawy buraka cukrowego, a kobiety przypuszczalnie były tańsze i bardziej wydajne niż mężczyźni [Kępińska 2008].

W okresie dwudziestolecia międzywojennego (w latach 1919–1938) na stałe i sezonowo wyjechało z Polski ponad 2 miliony osób [Furdala, Wysoczański, 2007].

Potencjał emigracyjny w Polsce międzywojennej był bardzo duży, a było to związane przede wszystkim z przeludnieniem wsi oraz „utrwaloną w zbiorowej świadomości tradycją wędrowek”. Dla zobrazowania skali problemu niektórzy autorzy [Kępińska 2008,

Bukraba-Rylska 2008] zwracają uwagę na pewne zjawiska związane ze wspomnianym powyżej przeludnieniem wsi (szacowanym na 3–5 mln osób), a więc: wysoki przyrost naturalny (jeden z najwyższych w Europie: średnio 15% rocznie), wadliwa struktura agrarna z olbrzymią liczbą gospodarstw karłowatych, słaby stopień urbanizacji, niedorozwój przemysłu.

W tym okresie wychodźstwo zamorskie w porównaniu z wyjazdami europejskimi kształtowało się na stosunkowo niskim poziomie, głównie ze względu na coraz bardziej restrykcyjną politykę imigracyjną np. Stanów Zjednoczonych, a także ze względu na brak środków finansowych na wyjazdy do np. Brazylii, Argentyny i Kanady.

EMIGRACJA ZAROBKOWA NA TERENIE POWIATU WADOWICKIEGO – OKRES DO 1928 ROKU ORAZ WSPÓŁCZEŚNOŚĆ

W okresie międzywojennym podstawą egzystencji trzech czwartych ludności powiatu wadowickiego (77,6%) było rolnictwo i związane z nim działy – dla porównania dla ziemi krakowskiej było to 65,6%, podobnie zresztą jak dla całej Polski.

Przemysł i górnictwo dawały utrzymanie jednej dziesiątej ludności (wyraźnie mniej niż w całym okręgu krakowskim – 14,1%), innymi zaś zawodami zajmowało się pozostałe 12,3% mieszkańców powiatu, „z czego najwięcej jest w służbie publicznej i wolnych zawodach, handlu i komunikacjach” jak pisał Dziedzic [1928].

Przytoczona powyżej struktura zawodowa ludności powiatu wadowickiego będzie stanowić tło dla omówienia zjawiska wychodźstwa zarobkowego jego mieszkańców.

Na potrzeby niniejszego opracowania autorka przyjęła typologię emigracji (wychodźstwa) prezentowaną przez Dziedzic [1928]: wychodźstwo sezonowe do sąsiednich okręgów przemysłowych (I typ), emigracja sezonowa za granicę inaczej emigracja kontynentalna (II typ) oraz emigracja zamorska (III typ).

Pierwszy typ emigracji obejmuje głównie młodych mężczyzn otrzymujących zajęcie jako robotnicy niewykwalifikowani w przemyśle budowlanym, ceramicznym lub „na kopalniach”. Tego typu wyjazdy odbywały się w kierunku Bielska, Oświęcimia lub okręgu chrzanowskiego (Trzebinia, Jaworzno), a od strony wschodniej do Skawiny i Krakowa.

Dziedzic [1928] tak oto charakteryzuje pracownika tego typu: „Robotnik sezonowy, o którym tu mowa, wraca najczęściej co niedzielę do domu, gdzie raz w tygodniu spoczywa po ludzku i zabiera środki żywności na najbliższy tydzień (ziemniaki, fasolę, mleko). Warunki pracy, odżywianie i mieszkanie w fabrycznych barakach są ciężkie”.

Drugi rodzaj wychodźstwa zarobkowego to emigracja sezonowa za granicę, która stanowiła wyjazdy do robót polowych do Niemiec, Danii, Austrii, Szwecji i Francji. Na takie wyjazdy wyraźnie częściej decydowały się kobiety (była już o tym mowa w poprzednim rozdziale, por. Kępińska 2008). Emigracja zamorska zaś obejmowała wyjazdy głównie do Stanów Zjednoczonych i do Kanady.

Interesująca jest próba odpowiedzi na pytanie o to skąd pochodzi najwięcej emigrantów [Dziedzic 1928]. Z dokonanych przez niego zestawień nie wynika co prawda jakie rozmiary przybiera wychodźstwo ale, z których okolic płynęła silniejsza lub słabsza fala emigrantów. I tak najsilniejszą emigrację sezonową wykazywały okolice Rzyk, Paszkówki, Ponowi, najsłabszą Stryszowa i doliny Skawy. Najsilniejszą emigracją zamorską

odznaczały się okolice Zembrzyc, Tarnawy, Tłuczni, Choczni, Wieprza. Ludność z gór najczęściej udawała się na emigrację sezonową (prócz Zembrzyc), zaś wśród emigrantów za morze przeważali chłopi z bogatych okolic.

Interesującym wydaje się być zaprezentowanie wniosków jakie nasuwają się Dziedzicowi [1921]: „W zachodniej części powiatu istnieje znacznie silniejszy pęd do emigracji niż we wschodniej. Silniejszy też jest rozwój przemysłowy i silniejsze gospodarstwa rolne. To naprowadza na wniosek, że ekspansja, względnie stopa życiowa chłopa z Andrychowskiego jest większa; w Kalwaryjskiem, prócz pewnych wsi, spotykamy się na ogół z większą biernością”.

Badania przeprowadzone współcześnie w powiecie wadowickim obejmują II i III typ emigracji wg podziału przytoczonego powyżej [Dziedzic 1928], a więc emigrację sezonową za granicę inaczej emigrację kontynentalną oraz emigrację zamorską.

Skalę emigracji zarobkowej można określić następująco: spośród 115 przebadanych gospodarstw domowych z 68 wyjechał ktoś z członków najbliższej rodziny, a kolejnych dwudziestu respondentów zadeklarowało chęć wyjazdu gdyby tylko nadarzyła się taka okazja.

Tak więc jedynie 27 gospodarstw domowych nie dotyczy zjawisko zarabkowania ich członków poza granicami kraju i nikt nie bierze w nich takiej możliwości pod uwagę.

Trudno mówić tutaj o jakiegokolwiek zależności terytorialnej gdyż taka sytuacja występowała w pojedynczych przypadkach w wielu spośród miejscowości wyznaczonych do badań. W zdecydowanej większości respondenci pochodzący z rodzin przypisanych do tej grupy (nie mający nikogo za granicą i nie planujący wyjeżdżać) to głównie młode, dobrze wykształcone kobiety, wykonujące zawód sprawiający im przyjemność i dający dużo satysfakcji (m.in. nauczycielki, farmaceutki, księgowe, właścicielka sieci sklepów, urzędniczka). Reprezentowały one rodziny, dla których głównym źródłem utrzymania była stała praca, lub własna działalność gospodarcza. W sporadycznych przypadkach jedno z źródeł dochodu rodziny stanowiło gospodarstwo rolne.

Powody wskazywane przez tę grupę respondentów (dlaczego nie biorą pod uwagę wyjazdu zagranicznego) dotyczyły przede wszystkim posiadania obecnie ciekawej, niezłe płatnej pracy, bliskości rodziny, szans rozwoju zawodowego w Polsce, pobudek „patriotycznych” lub faktu, że już mają pewne doświadczenia związane z zarobkowymi wyjazdami zagranicznymi i nie zamierzają ich powtarzać.

Nieco inaczej przedstawia się struktura społeczno – demograficzna, a także zawodowa osób, które zdecydowały się wyemigrować. Zdecydowanie częściej taka sytuacja dotyczyła młodych (w przedziale wieku 22–40 lat), mężczyzn stanu wolnego (60%), głównie z wykształceniem zasadniczym zawodowym (44%) oraz średnim (35%). Wywodzą się oni z rodzin, dla których źródła utrzymania stanowią: stała praca zarobkowa lub świadczenia socjalne (renty, emerytury, zasiłki), zaś relatywnie rzadko gospodarstwo rolne (ok. 15%).

Najwięcej osób wyjechało w ramach wyjazdów zarobkowych z okolic Andrychowa, Wadowic i Wieprza, najmniej ze Stryszowa. W całej próbie dominowały wyjazdy zagraniczne do krajów Europy Zachodniej, przede wszystkim do Anglii i Irlandii (prawie 70% wszystkich wskazań), Niemiec (ok. 7%) oraz do Skandynawii (niemal 13%). Resztę stanowiło wychodźstwo do Włoch, Austrii, Holandii, Francji, Grecji oraz marginalnie zamorskie (USA, Kanada, Australia).

Osoby, które zdecydowały się wyjechać z kraju pracują głównie w branży budowlanej i hotelarstwie ale także jako „pomoc domowa”, opiekunka do dziecka, sprzątaczką, kierowcą, w gastronomii lub jako mechanik samochodowy itp. Osoba z ich rodziny, z którą przeprowadzono ankietę przewiduje, że pozostaną za granicą nie krócej niż przez rok. Rzadko natomiast deklarują, że w ogóle nie chcą wrócić do Polski i planują pozostać za granicą na stałe.

Natomiast osoby ankietowane poproszone o wyrażanie własnego zdania (subiektywną ocenę) na temat tego czy ci, którzy pozostają za granicą są zadowoleni ze swoich warunków życia i pracy, niemal jednogłośnie stwierdzili, że tak. Wskazywali głównie na brak zmartwień z powodów finansowych i związaną z tym niewątpliwie stabilizacją i poczuciem bezpieczeństwa. Negatywne strony tego typu wyjazdów to ich zdaniem przede wszystkim rozłąka z rodziną i możliwe „zmiany charakteru”.

Pośród powodów, dla których podjęto decyzję o wyjeździe najczęściej wymieniano te związane ze sferą finansową, a więc z: niskimi zarobkami w Polsce, złą sytuacją na rynku pracy oraz lepszymi warunkami pracy za granicą, a także chęcią dorobienia – w sumie dotyczyło to ok. 81% wszystkich odpowiedzi. Niewielkie znaczenie dla respondentów miała choćby ciekawość innego kraju, chęć podniesienia kwalifikacji, poznawanie nowych kultur czy możliwość nawiązania ciekawych znajomości

Zdaniem osób ankietowanych od momentu kiedy ktoś z ich bliskich wyjechał za granicę, sytuacja materialna rodziny zdecydowanie się poprawiła. Respondenci poproszeni o wskazanie na co wydają pieniądze otrzymywane zza granicy wymieniali przede wszystkim inwestycje w dom lub mieszkanie, założenie własnej firmy, bieżące wydatki oraz kształcenie członków rodziny. Zdecydowanie najrzadziej wybierano np. wyjazdy turystyczne czy spełnianie własnych „zachcianek”.

Na koniec warto jeszcze wspomnieć o grupie osób, które deklarowały, że gdyby tylko nadarzyła się sprzyjająca okazja wyjechałyby z Polski. Tutaj wyraźnie dominowały kobiety (ok. 68%), w wieku średnio 32 lata, deklarujące znajomość języka obcego na tyle aby porozumieć się z obcokrajowcem (70% odpowiedzi na tak). Znamienne jest to, że w tej grupie dominowały osoby z wykształceniem wyższym i średnim (ok. 65%) wykonujące zawody typu: ekonomista, nauczyciel, historyk, bibliotekarz, elektronik, kucharz, murarz.

Na pytanie o to dlaczego chcieliby wyjechać z Polski do wybranego przez siebie kraju (niezależnie od powodów natury finansowej) odpowiadali, że mają tam znajomych (31% odpowiedzi), ponieważ ten kraj leży niedaleko Polski (ok. 20%), a także łatwo można tam znaleźć pracę (niemal 43% wskazań).

PODSUMOWANIE

Badania przeprowadzone w 1921 roku ukazały powiat wadowicki jako rejon, w którym ludność niemal w 80% związana była z rolnictwem lub pokrewnymi działaniami, a wyjazdy zarobkowe, zarówno do pobliskich dużych ośrodków miejskich i przemysłowych, jak i do sąsiednich krajów, głównie Niemiec czy wreszcie „za wielką wodę” były powszechne. Autorowi tych badań udało się wyznaczyć obszary najsilniejszej i najsłabszej fali emigrantów oraz określić, w którym regionie dominuje określony typ wychodźstwa.

I tak po niemal 90-ciu latach, w czasie ponownego nasilenia się zjawiska emigracji zarobkowej, głównie zagranicznej, wyniki tamtych badań posłużyły jako podstawa do zaprojektowania i przeprowadzenia współczesnych badań ankietowych.

Obecnie obserwuje się inny kierunek fali emigracji (bo o „fali” nadal zdecydowanie można mówić), mieszkańcy powiatu wadowickiego wyjeżdżają głównie do Wielkiej Brytanii i Irlandii, natomiast emigracja zamorska występuje już teraz niezwykle rzadko.

Współczesne wyjazdy zarobkowe to głównie takie, które mogą trwać ponad rok – nie są na pewno na stałe, jak deklarowali respondenci. Dotyczą one przede wszystkim młodych mężczyzn, z wykształceniem głównie zasadniczym zawodowym i średnim, wywodzących się z rodzin, dla których świadczenia socjalne stanowią istotne źródło dochodu, zaś gospodarstwa rolne odgrywają niewielką rolę.

Pracują oni wyłącznie fizycznie, a motywy ich wyjazdu nie wychodzą poza sferę finansową – praktycznie pojedynczo pojawiały się wskazania na powody typu ciekawość świata, obcych kultur czy ludzi.

Zdecydowaną większość gospodarstw domowych, z których przedstawicielami przeprowadzono ankiety albo dotknął już problem wyjazdu któregoś z członków za granicę do pracy albo też ktoś z nich chciałby wyjechać. W tej grupie przeważały młode, dobrze wykształcone kobiety, które deklarują względną znajomość języka obcego, a motywy ich decyzji to przede wszystkim bliskość od Polski kraju docelowego oraz posiadanie tam kogoś znajomego.

Podsumowując można stwierdzić, że w rejonie o tak bogatych tradycjach emigracyjnych jak powiat wadowicki tendencja mimo upływu lat pozostaje nie zmieniona. Nadal występują tu obszary mniejszej lub większej aktywności gdy mowa o wyjazdach zarobkowych, zmianie uległ natomiast kierunek tych wyjazdów.

PIŚMIENNICTWO

- Bukraba – Ryłska I., 2008: Socjologia wsi polskiej. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Dziedzic F., 1928: Stan gospodarstw włościańskich w powiecie wadowickim. Biblioteka Puławska. Seria Prac społeczno – gospodarczych Nr 7, Warszawa.
- Furdala A., Wysoczański W., 2007: Migracje: dzieje, typologia, definicje. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Giddens A., 2005: Socjologia. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grzymała-Kazłowska A., Łodziński S., 2008: Problemy integracji imigrantów. Koncepcje, badania, polityki. Studia Migracyjne, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kępińska E., 2008: Migracje sezonowe z Polski do Niemiec. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.

PHENOMENON OF GAINFUL EMIGRATION ON THE TERRITORY OF WADOWICE POWIAT

Abstract. The main aim of the article was the reference to current phenomenon connected with gainful emigration on the territory of Wadowice powiat in relation to situation from interwar period in XX century. Territory range and sample selection (province inhabitants) included the strongest and the smallest emigration dependent on its kinds in this period. The research had comparative character. Historical materials contained information about, seasonal trips, seasonal emigration abroad, and overseas emigration in interwar period on this territory constituted the point the way out. With a view to diagnosing discussed phenomenon on researched territory researches with inhabitants by means of interview technique with questionnaire have been conducted.

Key words: gainful trips, seasonal trips, gainful emigration, interwar period, the presence

Zaakceptowano do druku – Accepted for print 09.11.2009